

Disputatio historica inauguralis de Quinto Sertorio

<https://hdl.handle.net/1874/276105>

v. d. J.

III.

9

DISPUTATIO HISTORICA INAUGURALIS

DE

QUINTO SERTORIO

QUAM

ANNUENTE SUMMO NUMINE

EX AUCTORITATE RECTORIS MAGNIFICI

GUILIELMI KOSTER,

MRD. DOCT. ET IN FAC. MRD. PROF. ORD.,

AMPLISSIMI SENATUS ACADEMICI CONSENSU

ET

NOBILISSIMÆ FACULTATIS PHILOSOPHIAE THEORETICAE

ET LITERARUM HUMANIORUM DECRETO,

PRO GRADU DOCTORATUS

SUMMISQUE IN

PHILOSOPHIA THEORETICA ET LITERIS HUMANIORIBUS

HONORIBUS ET PRIVILEGIIS

IN ACADEMIA RHENO-TRAIECTINA

RITE ET LEGITIME CONSEQUENDIS

PUBLICO AC SOLENNI EXAMINI SUBMITTET

ALEXANDER GUILIELMUS HUBERTUS IOANNES SMITS,

Eindhoviensis.

D. IV M. OCTOBRIS A. MDCCCLXVII, HORA I.

TRAIECTI AD RHENUM,

TYPIS MANDAVERUNT KEMINK ET FILIUS,

MDCCCLXVII.

STATIONER & PRINTER

18

PRINTED AND SOLD BY

W. B. BAKER

AT THE

OFFICE OF THE

COMMISSIONER OF THE

LAND OFFICE

WASHINGTON, D. C.

1862

BY

W. B. BAKER

AT THE

OFFICE

KARSTENII

PRAECEPTORIS DILECTISSIMI

MEMORIAE

S.

W. A. BERTHOLD

W. A. BERTHOLD

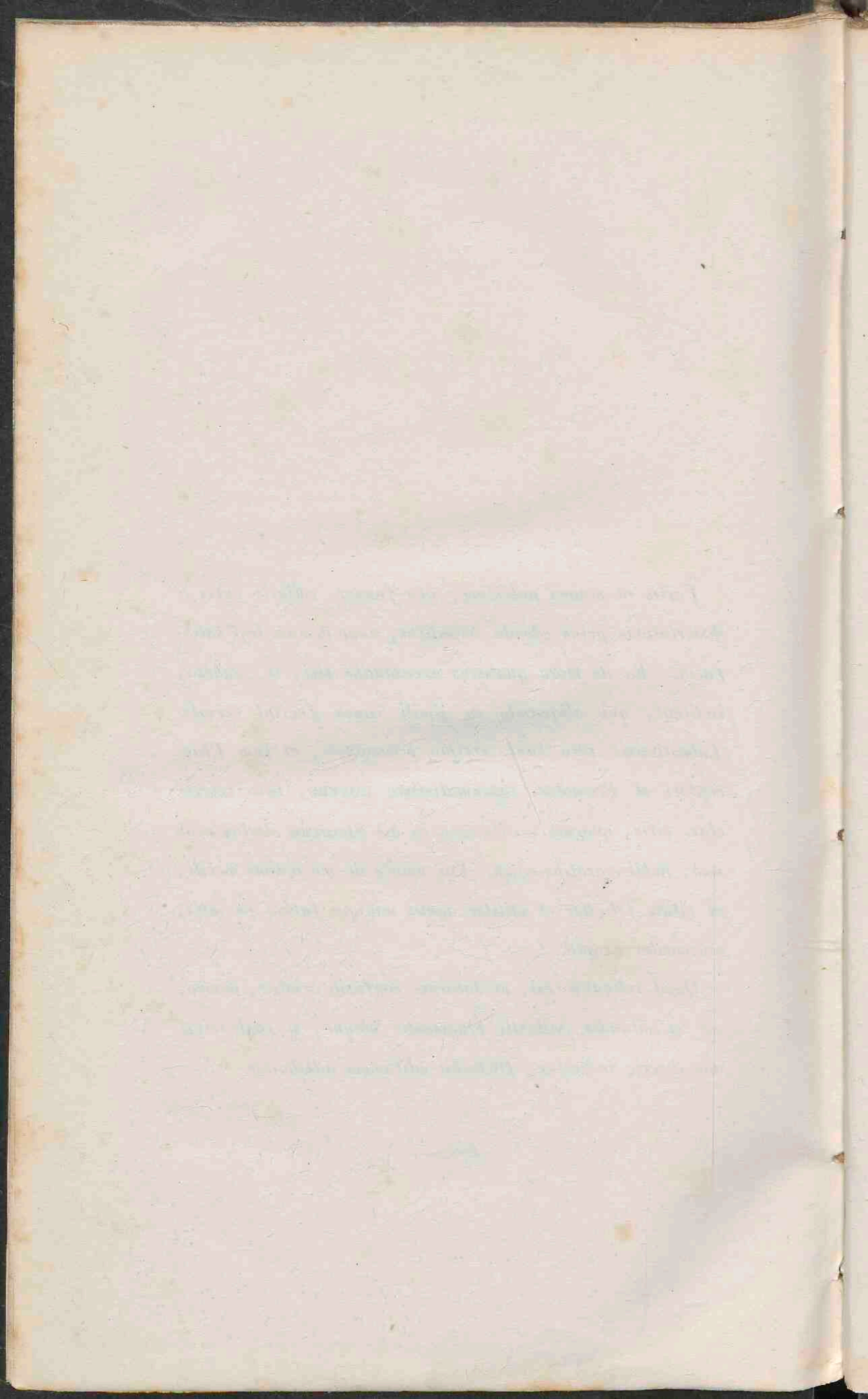
W. A. BERTHOLD

Variis in munus publicum, quo fungor, collatis curis a dissertatione prius edendu impeditus, nunc demum legi satisfacio. Ea de mora quatenus excusandus sim, ii, quaeso, iudicent, qui aliquando in simili causa fuerint versati. Lubentissime vero hanc arripio occasionem, ut tum Praeceptorum et Promotorum aetumatissimo ROVERS, tum ceteris clar. viris, quorum institutione in his literarum studiis usus sum, publice gratias agam. Vos omnes de me optime meriti, ut vitam feliciter et utiliter agatis mihi que favere pergatis, vehementer exopto.

Quod reliquum est, ne locorum confusio oriatur, moneo, me in citandis Sallustii fragmentis ubique, si contrarium non diserte indicetur, Dietschii editionem adhibuisse.

CONSPECTUS.

PROOEMIUM	Pag. 1.
---------------------	------------

CAPUT I.

DE SERTORII IUVENTUTE, MILITIAE RUDIMENTIS DEQUE REBUS CUM ALIBI TUM IN HISPANIA PRAECLARE AB EO GESTIS AD POMPEII ADVENTUM.	10.
--	-----

CAPUT II.

DE SERTORII REBUS GESTIS A POMPEII IN HISPANIAM ADVENTU AD CONIURATIONEM IN ILLUM FACTAM	28.
---	-----

CAPUT III.

DE CONIURATIONE IN SERTORIUM FACTA AD EIUS NECEM	41.
--	-----

CONTENTS

CHAPTER I

CHAPTER II

CHAPTER III

CHAPTER IV

CHAPTER V

CHAPTER VI

CHAPTER VII

CHAPTER VIII

CHAPTER IX

CHAPTER X

CHAPTER XI

CHAPTER XII

CHAPTER XIII

CHAPTER XIV

CHAPTER XV

CHAPTER XVI

CHAPTER XVII

CHAPTER XVIII

CHAPTER XIX

CHAPTER XX

CHAPTER XXI

CHAPTER XXII

CHAPTER XXIII

CHAPTER XXIV

CHAPTER XXV

CHAPTER XXVI

CHAPTER XXVII

CHAPTER XXVIII

CHAPTER XXIX

CHAPTER XXX

PROOEMIUM.

Post bellum Punicum II. Roma triumphans concitato gradu ad imperium orbis terrarum tetendit. Quod ut facili negotio obtineret, ipsius orbis terrarum conditio, diversa exterarum gentium studia, discordiae adeo, quas callide Romani alebant, eorumque sive prudentia sive versutia effecerunt. Magnae hae victoriae, bellis minus arduis reportatae, procul dubio valuerunt plurimum ad Romanorum ingenium, ut praecclare cecinit vates, excolendum; eadem vero mores eorum corruerunt. Iam seculo a. C. altero ineunte luxuriae peregrinae origo ab exercitu Asiatico invecta erat, nobilissimaeque victoriae de Philippo et Antiocho reportatae nonnihil de prisca morum simplicitate detraxerant; vix tamen illa, quae tum conspiciebantur, semina erant futurae luxuriae.¹⁾ Cui latius serpenti quam maxime se opposuit Cato,

---

1) Liv. XXXIX, 6.

qui quanto opere in epularum splendorem, feminarum luxum, morum denique commutationem vel minimam invecus sit, vix dici potest. Quo mortuo tribusque annis post Corintho a Mummio diruta et Carthagine imperii acmula a Scipione sublata, luxuriari felicitas urbis incepit.¹⁾ Ab hoc inde tempore duo vitia, quae pestes maxima quaeque imperia everterunt, avaritiam dico et luxuriam, reliquaque, quae inde nascuntur, mala, civitatem Romanam pessum dederunt.²⁾ Omnino bella illa extera et victoriae effecerant, ut mirum in modum nobilium, quorum vis maxima erat in senatu, cresceret auctoritas. Cuius rei causa in promptu est. Quis enim nescit, rudis non esse populi optimam regiones exteras easque remotissimas administrandi rationem callere? Virorum hoc erat, qui rerum usu rebusque in ipsis illis regionibus gestis conspicui, mores hominum multorum viderant et urbes. Hi domum reduces a censoribus in senatum lecti diiudicare poterant, quibus rebus et reipublicae dignitati et provinciarum utilitati optime consuleretur. Iam vero hi nobiles belli facibus extinctis, ut fieri solet, spiritus sumpserunt, pluraque sibi identidem cum populi dispendio acquirere conati sunt. Quo factum est, ut partes orirentur, et plebeii, hos nimios spiritus indignati, vires iungerent, ut illorum dominandi libidini resisterent. Hinc duae ortae sunt factiones, quarum altera optimatum, popularium altera audit.

Ad horum quidem adversus illos conatus praeter legem

---

1) Flor. II, 15. Vell. Pat. II, 1.

2) Sall. Cat. X, Iug. XLI.

Calpurniam de repetundis, quae anno a. C. 149 a L. Calpurnio Pisone lata est, ut magistratuum provincialium avaritiae frena imponerentur, ¹⁾ in primis referendae sunt leges tabellariae, aetati Gracchorum supparcos, quibus pro alta voce, qua hucusque cives in comitiis ad suffragia ferenda usi erant, tabellae inductae sunt, ut et in magistratibus creandis et in iudiciis suis et in legibus ferendis maior populo, praesertim humiliori, concederetur libertas. ²⁾ Praecipue vero in censum veniunt et alia, quibus Gracchi potentiorum vim imminuere conati sunt, et vero leges agrariae, quibus pauperiorum conditionem emendare studuerunt. Ingens illos cum horum detrimento agros continuandi cupido invaserat; agellis illi his inique ereptis latifundia sua auxerant eaque infinita compleverant servorum multitudine. Hinc humiliorum civium miserrima orta conditio; servorum autem copia in reipublicae ruinam in dies crescente, misericordia non poterat non commovere optimi cuiusque animum. Verum in tanta morum coruptela *ζυεῖν τὰ ἀκίνητα* nolebant viri in civitate Romana gravissimi, nec Laelius ipse, quod emendandum videbat, emendare ausus est. Ti. vero Gracchus *δολιγανδρία ἐλευθέρων* motus, anno 133 tribunus pl., veterem C. Licinii legem de modo agrorum „ne quis plus quingenta iugera agri possideret” ad temporum suorum rationem valde mitigatam instauravit. Qua lege Sempronia, non nisi vi perlata, et altera de pecunia regis Attali pauperioribus dividenda in tantum optimatium odium in-

1) Cic. de Off. II, 21. Cf. Verr. II, 6.

2) Cic. de Leg. III, 16, pro Sest. 48.

cidit, ut, quum iterum tribunus creari vellet, auctore P. Scipione Nasica tumultu exorto, crudelissime periret. At graviozem sibi adversarium fratrem Caium experti sunt optimates. Hic enim annis 123 et 122 trib. pl. variis legibus vim eorum frangere studuit. Legem quidem agrariam, qua admodum delectabatur, sed minus mitem renovavit, tulitque praecipue ne de capite civis Romani iniussu populi iudicaretur: ut *semisse et triente* ¹⁾ frumentum inopi plebi singulis mensibus daretur: ut vestes militi publice praeberentur: ut aetas militaris ab anno demum decimo septimo initium duceret: ut iudicia transferrentur a senatu ad eos, qui censu equestri essent: ut socii in primis Latini in civitatem reciperentur: ut novae coloniae deducerentur. Eodem vero ac frater cecidit fato. Anno enim 121 a L. Opimio consule oppressus cervicem servo praebuit, qui non segnius se ipse interemit quam domino succurrerat. ²⁾ Optimates igitur ex contentionibus Gracchorum victores discesserunt, male vero victoria usi sunt et idcirco vi paulatim exciderunt. ³⁾

Quanta eo tempore fuerit optimatium corruptela et quo modo ex hac ipsa denuo creverit plebis auctoritas, bellum Iugurthinum nobis etiam atque etiam contemplandum praebet. Iugurtha enim bello Numantino probe edoctus Romae omnia esse venalia, sublatis Hiempsale

1) Ita in Liv. Ep. 60, sed recte Rudorff, Röm. Rechtsg. I, 44 ibi legendum esse censet *senis cum triente* (6 $\frac{1}{8}$ As) Cf. Mommsen, Röm. Ges. II, 103.

2) De Gracchis eff. in primis Plut. in Gracc. App. B. C. I, 9 sqq. Liv. Epit. 58, 60. Velleius Pat. II, 2 sqq. Flor. III, 13 sqq.

3) Sall. Iug. XLII. App. B. C. I, 27.

atque Adherbale, ut ipse placide Numidiae regno frueretur, ad bellum, anno 111 instigante plebe a Romanis ipsi illatum, non tantum retardandum, verum etiam omni vi privandum, immensis a Micipsa relictis usus est pecuniis. Quibus haud restitit ardens nobilium avaritia. Et consul L. Calpurnius Bestia et eius legatus M. Aemilius Scaurus ad bellum adversus eum gerendum in Africam missi, auro corrumpi se passi sunt. Quam sordidam tantorum virorum avaritiam aegerrime quidem, sed prudenter et modeste, moderante tribuno Memmio, plebs tulit. Nuncio autem exercitus, imperitia A. Postumii Albini, foede sub iugum missi accepto, mirum quantum crevit populi indignatio. Iam ne Metelli quidem integritas et belli peritia impedire potuerunt, quominus optimatum factio frangeretur. Cui duci rem inde ab anno 109 strenue in Africa gerenti, Iugurthae copiis non semel fuis, imperium una cum victoria praeripuit legatus eius Marius, vir, si quis alius, vere popularis, nobilium adversarius acerrimus, a literis graecis omnique humanitate abhorrens, qui rei militaris peritia ac fortitudine, exagitando nobiles plebique blandiendo, civium oculos in se converterat. Anno igitur 107 consul creatus cum imperio in Africam missus est, ubi anno iam sequenti, Iugurtha Sullae quaestori a Boccho per proditionem tradito, bellum confecit. Quo finito splendidissimum egit triumphum, quem ipse Iugurtha vinctus illustravit, cuius tamen triumphum laetitiam, si non sustulerunt, certe diminuerunt bellicae Sullae laudes, prima illa primi belli civilis semina. Interim Cimbri et Teutones, fertiles agros aucupantes, innumeris cum copiis Galliae gentes debel-

laturi descenderant, Romanisque, hoc malum avertere conantibus, multum negotii atque periculi facessiverant atque etiam tum facessebant. Quamobrem illi, tribus cladibus acceptis, unum Iugurthae victorem tot hostibus parem fore existimantes, Mario iterum consuli Galliam decreverant provinciam, quam una cum consulatu quatuor annos continuos obtinuit, donec hanc quoque ruinam urbi iamiam imminentem avertit. Cuius rei ut perpetua exstaret memoria, grati cives ei insigne tertii Romae conditoris cognomen dederunt. Anno 100 non nisi largitione sextum consul, favendo Glauciae et Saturnini, quem Cicero insitivum Gracchum vocat, ¹⁾ consiliis magnum optimatum odium suscepit; deinde vero suam ab amicorum causa separans, ne plebis quidem invidiam a se removere potuit. Itaque sola arte imperatoria in patria stare se posse expertus est, atque Mithridatem ad bellum cum Romanis gerendum incitaturus peregre profectus est. Novum tamen Romanis anno 91 ab ipsis sociis, plena civitatis iura armorum vi sibi expetentibus, imminens periculum fecit, ut arma denuo pro patria sumeret. In quo bello sociali quum Sulla primas ageret, invidia Marii superioribus bellis conflata in tantum crevit modum, ut incendium non posset non brevi exardescere inter hos non nisi dominandi studio sibi similes viros. Exarsit vero anno 88 imperio belli Mithridatici a senatu Sullae mandato, cuius administrandi spem Marius, in eius locum a plebe auctore Sulpicio suffectus, non prius abiecit, quam adversario, armorum vi urbe potito, proscrip-tus cedere so-

---

1) Pro Sest. 47.

lumque mutare coactus est. Brevi vero post quum Sulla, rebus Romae ordinatis, in Graeciam esset profectus, Marius a Cinna revocatus, iterum rerum potitus crudelissime in optimates saeviit, ac septimum, sicut haruspex ei iuveni praedixisse fertur, anno 86 consul creatus, repente diem obiit supremum. ¹⁾ Quo mortuo et Cinna duobus annis post a militibus interfecto, Sertorius, qui Marianis favebat, Sullae adversarium se praebuit acerrimum; sed fortuna his adversante, ut sibi suisque post cladem locus tutus esset, abiit in Hispaniam.

De quo viro quoniam agere constituimus, requiritur profecto, ut veteres scriptores, qui nobis duces sunt, commemorentur, deque Plutarchi, cuius ipsa ad nos pervenit Sertorii vita, in huius rebus exponendis auctoritate dicatur. Et Sallustii quidem Historiae, si integrae nobis superessent, primo ac praecipuo loco attendendae essent, quum omnium, qui nobis fontes sunt, Sallustius aetate Sertorio proximus fuerit, nec ulli certe auctori vel seria tractandi ratione vel auctoritate cedat. Valde igitur dolendum est, nobilissimos illos Historiarum libros, quibus et alia bella gravissima et vero Sertorianum exposuit, temporis iniuria periisse, nec nisi fragmenta nobis superesse. Gravior tamen illorum iactura esset, nisi constaret, alios scriptores, quorum de Sertorio memoria exstat, ex iis tanquam ex primario fonte hausisse. Plutarchum quidem ex iis abunde profecisse et multi eius loci cum fragmentis collati perspicue ostendunt, et Valerii Maximi, quae exstant de Sertorio, narrationes et facta ab A. Gellio

---

1) De Mario et Sulla eff. Plut. in eorum vitis, et App. B. C. I. 55 sqq.

cervae albae mentio, quae pariter apud Plutarchum reperiuntur, luculenter confirmant, quum ille Sallustio plurimum sit usus, hic praeterea duo eius de Sertorio fragmenta servavit.¹⁾ Quin probabilis coniectura est, Plutarchum ex uno potissimum Sallustio hausisse, quum ne ullum quidem alterius adhibiti scriptoris vestigium usquam appareat, et filum orationis continuum unum tantum fontem prodere videatur.²⁾ Quandoquidem vero ille rationem politicam ethicae postponit, et idcirco narrationes quidem integras, totam vero vitam non nisi imperfectam exhibet, nobis, ut totius vitae imago exprimat, alii etiam adeundi sunt auctores. Praeter Val. Maximum et Gellium, de quibus iam diximus, fons nobis est Livius, Sallustio aetate suppar, cuius praeter Epitomas consulendum est fragmentum libri XCI, quod primum a Giovenazzio et Brunsio anno 1773, deinde a Niebuhrio anno 1820 ex codice vaticano plenius editum esse constat. Neque

---

1) Heerenus, auctor minime spernendus, in Comment. de fontibus et auctoritate Plutarchi p. 99 et 155, ex loco Plut. in vita Demosth. c. 2. perperam effecit, eum ob exiguae linguae latinae peritiam non facile ex Sallustio proficere potuisse. Etsi illi non tanta fuerit peritia ut in intimam huius sermonis rationem penetrare posset, inde tamen ne eruas, ei scriptores Latinos intelligendi facultatem defuisse. Cf. H. Peter „die Quellen Plutarchs in den Biographien der Römer,” Halle 1865, p. 61.

2) Nonnulli, in quibus Müller, Hist. Graec. fragm. III, 471 ex loco Plutarchi in vita Sertorii c. 9: „ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀνακρίσθη τῇ Ἰύβῃ χάριτι τοῦ πάντων ἱστορικωτάτου βασιλεῶν. ἐκείνου γὰρ ἱστοροῦσι τοὺς προγόνους Διοδώρου καὶ Σάρακος ἀπογόνους εἶναι” efficiunt, eum Iubae historiam ante oculos habuisse. At egregie falluntur. Plutarchus enim his verbis id unum indicat, se in honorem Iubae narratiunculam de Antaco inseruisse, neutiquam vero, se illam ex eius opere hausisse. Cf. Peter l. l. p. 63 et 64.

spernendus Appianus, sed, quum fontes, unde in his profecerit, non omnino noti sint, prudenter nec sine diligentissima eius locorum cum iis, quae alii tradunt, comparatione adhibendus est. Tandem hic illic praesto nobis sunt Velleius Paterculus, Florus, Frontinus, Orosius alii, de quibus hîc plura dicere nihil attinet.

CAPUT I.

DE SERTORII IUVENTUTE, MILITIAE RUDIMENTIS DEQUE
REBUS CUM ALIBI TUM IN HISPANIA PRAECLARE AB
EO GESTIS AD POMPEII ADVENTUM.

Quintus Sertorius Nursiae, ¹⁾ in oppido Sabinorum, loco
haud infimo, ²⁾ sub annum 122 natus, ³⁾ patrem mature

1) *ἐν πόλει Νουρσίου*, ut iam recte scripsit Leopold in ed. Sert. c. 2. pro
vulg. *ἐν πόλει Νούσσιου*, cuius nominis oppidum nullibi occurrit. Cf. Pauly
Real-encycl. der class. Alterthumswissenschaft, v. Sert. — Recentiores
autem edit. Sintenis et Dochner perperam *Νούσσιου* servarunt.

2) Miror, Leop. Sallustii verbis apud Gell. N. A. II, 27 eam vim
tribuisse, ut particulam *οὐκ* apud Plut. haud dubie ex interpolatione
ortam esse contenderet. Equidem, fragmento Sallustii cum Plutarchi loco
diligenter collato, Sertorium arbitror non quidem nobili sed tamen honesto
genere ortum fuisse.

3) Etsi, quo anno Sertorius natus fuerit, non omnino constat, facilis
tamen et satis probabilis hac de re suspicio ducitur ex Plut. in vita Sert.

amisit. Quam iacturam, qua saepius egregias ingenii animique virtutes excolendi via praeccluditur, ne aegre ferremus, mater effecit Rhca. Quae monere illum assidue et adhortari non desiit, ut omnem operam in studiis poneret et strenue ad verae honestatis laudem adspiraret. His tenerrimae matris curis non defuit Sertorius, sed summa ope nisus est, ut pietate sua tanto amori responderet. Amavit autem Rheam amore tam singulari, ut, quum munere imperatorio iam fungeretur, lubentissime ad reliquam vitam cum ipsa in otio degendam privatus Romam habitatum secessurus fuisset, et vero, nuncio mortis accepto, non nisi vi coactus vivere pergeret. ¹⁾ His iam artibus instructus, quibus aetas puerilis ad humanitatem informari solebat, animum ad causas forumque convertit et iurisprudentiae operam navare coepit. Quam non leviter, sed tam acri arripuit studio, ut *μειράκιον* *ἄν* in urbe Roma causis dicendis non vulgarem laudem aut commendationem ingenii sui ferret. ²⁾ Ab hoc tamen studiorum genere mox eum avocarunt quaedam praeclare ac strenue gesta in re militari. ³⁾ Natus enim ad militiam insignibus corporis animique dotibus, opportunitate data, dubius haerere non potuit inter Themidis et Martis castra. Et in his quidem corporis velocitate ac robore, adsidua accedente exercitatione, incredibili

---

c. 3, ubi eum prima stipendia sub Q. Servilio Caepione fecisse tradit. Iam vero huius expeditio in annum 105 incidit, unde aetatis militaris ratione habita sponte sequitur, natales eius in annum fere 122 esse coniciendos.

1) Plut. Sert. 2, 22.

2) Plut. l. l. 2. Cic. Brut. 48.

3) Plut. l. l.

porro animi virtute, consilio et calliditate ingenii gradatim ad tantum adscendit gloriae culmen, ut modo cum Eumene, modo cum Hannibale, interdum cum Philippo et Antigono a veteribus compararetur.¹⁾ Hi quatenus rem acu tetigerint, ipse velim iudicet lector; nos vero pergimus.²⁾

Primum stipendia meruit Cn. Mallio Maximo consule et Q. Servilio Caepione proconsule anno 105 adversus Cimbros et Teutones belligerantibus. Quo bello discordiâ ducum multis Romanorum millibus apud Arausionem caesis, Sertorius fuga sibi consulens, quam robustum laborumque patiens sibi exercitatione acquisivisset corpus, haud dubie ostendit. Equo enim amisso, flumine adverso, armis onustus, summo cum labore tandem Rhodanum traiecit.³⁾ Bello deinde renovato adversus eosdem, qui iterum innumeris cum copiis et pessima quacque minitantes irruerant, quum magnum esset, parmula haud abiecta, in acie consistere et morem gerere belli duci, ipse sponte sua a Mario, cuius auspiciis ductuque hoc bellum gerebatur, hanc sibi depoposcit provinciam, ut hostium consilia exploraret. Nec vero venia impetrata iuvenili abreptus est impetu, sed prudenter et considerate speculatoris munere functus est. Veste Celtica, ne agnosceretur, indutus, quum vocabula linguae Celticae didicisset usitatissima, quorum usu pro re nata

---

1) Plut. l. l. 1, et comp. Sert. c. Eum. 1, 2, App. B. C. 1, 112.

2) Equidem si quid video, quodammodo etiam Fabii Cunctatoris imaginem refert; persuasum enim sibi habebat, patientia difficillima quacque perferi omniaque cedere prudenti adsiduitati. Cf. Plut. l. l. 16.

3) Plut. l. l. 3.

brevem consereret sermonem, barbarorum copiis se immiscuit, ubi postquam alia videndo alia fando accepit, ad castra rediit eunctaque cum summo belli duce communicavit. Marius lubentissime iuvenem heroem magnifice pro concione laudavit insignibusque eum donavit virtutis praemiis. Quibus ad optima quaeque incitatus, reliquo bello rei militaris peritia et vero maiore in dies virtute bellica sibi imperatoris fidem conciliavit. 1) Magna deinde gloria tribunus militum fuit in Hispania Tito Didio anno 97 huius provinciae proconsule eodemque adversus Celtiberos feliciter pugnante. 2)

Quo bello Castulone hiematum est, ubi ex perfidia ipsorum hostium non parum crevit Sertorii laus bellica. Huius urbis incolae, quos Romanorum ex omnium rerum copia exortae libidinis vehementer taedebat, noctu Orisiis in societatem facinoris vocatis, in aedes irruunt et Romanorum quoscunque possunt trucidant. Sertorius fuga sibi consulit collatisque omnibus, qui ex hostium manibus erant erepti, barbarorum incuriam in rem suam vertit et, urbe denuo potitus, incolas armis ferendis pares ad unum omnes interimit. Tum milites, suis cum hostium armis et vestibus mutatis, illuc proficisci iubet, unde Castulonis incolis noctu auxilio venerant Barbari. Sertorio cum exercitu appropinquanti Orisii, specie decepti, numero multi obvii facti sunt, omnia suis ex voto evenisse autumantes. Brevi vero experti sunt, rem sibi esse cum hoste acerrimo vindictam spirante ob caedem

---

1) Plat. l. l.

2) Plat. l. l. Sall. Hist. I, 55 ed. Dietsch, App. Hisp. 99. Liv. Ep. 70.

suorum; longe enim maior pars prope portas caesa est, reliquos ille vendi iussit. Dicitur vix potest, quanto opere Sertorius hac re praeclare gesta in ipsa Iberia inclauserit. Hinc Romam redux et quaestor creatus in Gallia, quae Pado circumiacet,¹⁾ „magno, ut ait Sallustius,²⁾ usu bello Marsico paratu militum et armorum fuit, multaque tum ductu eius manumque patrata primo per ignobilitatem, deinde per invidiam scriptorum celata sunt. Quae vivus facie sua ostentabat aliquot adversis cicatricibus et offosso oculo; quin illo dehonestamento corporis maxime lactabatur neque elisis anxius, quia reliqua gloriosius retinebat.”³⁾ Dolendum sane est, multa alia hoc bello a Sertorio gesta a scriptoribus silentio praetermissa esse. Quod cur factum sit, colligere licet e Sallustii loco laudato. Scriptores vero, ut Kritzius ad h. l. verbis utar, intelligendi sunt haud dubie Sisenna, Sullae nobilitatisque partibus addictus, ac Sulla ipse Sertorio infestissimus, quorum hic in commentariis de vita sua, ille in historia belli Marsici et civilis de Sertorii rebus strenue gestis vel plane siluisse vel parum dixisse videntur.

At populus eum optime de patria meritum eximiis ornare laudibus gestiit. In theatro enim ab illo honorificentissime exceptus est, qui honor non nisi rarissime

1) Plut. l. l. 4.

2) Hist. l. l. ibique Dietsch. Cum Sall. loco off. T. Castricii argutiae ap. Gell. II, 27.

3) Plut. l. l. ubi gloriandi rationem addit et e. l., ubi hoc oris dehonestamentum commune ei fuisse cum Philippo, Antigono, Hannibale tradit. Hinc Claudius Civilis Sertorium se aut Hannibalem ferebat, teste Tacit. Hist. IV, 13.

et tantum aetate provectoribus et eminentibus gloria tribuebatur. 1) Nihilominus tribunatum plebis petens, adversante ei Sulla, repulsam tulit. 2) Qui quum anno 88 a senatu imperio belli Mithridatici ornatus, expulso Roma Mario, in Graeciam profectus esset, Sertorius Cinnac, factionis Marianae fautori, adversus Octavium, a Sullae partibus stantem, sese adiunxit, quocum pugna commissa in foro cladem subierunt, sed brevi, collectis copiis per Italiam sparsis, vires, ut pares essent Octavio, restituerunt. 3)

Marius, qui primum in paludibus Minturnensibus, deinde in ruderibus Carthaginiis latuerat, ut audivit, consulem Cinnam adversus Sullam arma sumpsisse, anno 87 revocatus properavit in Italiam, 4) ab eoque in exercitum receptus est refragante primum Sertorio, deinde vero, ne fides data violaretur, consentiente. 5) Urbe potiti quum Marius et Cinna ultra modum in Sullanos saevirent, tantum abfuit Sertorius ut in crudelitatum omnis generis societatem veniret, ut, Marii furorem indigne ferens, Cinnam precibus etiam leniorem reddere conaretur. Quid, quod quater mille servos Bardiaeos in uno eodemque loco degentes, quibus tyrannidis satellitibus mirum quantum favebat Marius, ob petulantiam et libidinem in dominos summam interficiendos curavit? 6) Post Marii mortem cae-

---

1) Sall. l. l. fr. 56. Plut l. l. 4.

2) Plut. l. l.

3) Plut. l. l. et in Mar. 41. App. B. C. I, 65.

4) Plut. l. l. 5. App. B. C. I, 67.

5) Plut. l. l.

6) Plut. l. l. et in Mar. 43.

demque Cinnae parum feliciter adversus Sullam, anno 84 pace cum Mithridate inita, e Graecia reversum pugnarunt Carbo, Norbanus et Scipio, Sertorius quum frustra suasisset, ne milites Scipionis et Sullae inter se colloquerentur, neve ipsi consules Sullae pacem affectanti eorumque copiis, quas corrumperet, appropinquanti fiderent, exercitus tandem paucorum corruptione Sullae traditus est. 1) Quod Appianus sic enarrat: 2) Sertorium a L. Scipione, habito cum Sulla sermone, ad collegam Norbanum missum, quem certiozem redderet de ipsius consilio pacem componendi, in itinere Suessam, Sullae partibus deditam, cepisse; quo audito, Sullam questum esse apud Scipionem, huncque obsides, quos brevi ante accepisset, reddidisse, exercitum vero indignatum de Suessa capta et de obsidibus, quippe qui repetiti non essent, redditis, universum transiisse ad Sullam. Sertorius haud ignarus, quantum ab eo timendum esset, nisi pariter ei obviam iretur, partium suarum vim omni, quo poterat, modo, sed frustra, tueri conatus est. Tandem de reipublicae salute desperans, et perspicuens, nihil quidquam praestare amplius se posse, in provinciam Hispaniam iam diu acceptam, sibi suisque per fugium comparaturus, profectus est. 3) Quoniam vero superiores praesides de ea decedere volebant, plurimas ipse Romanis peperit molestias. 4) Eo iter faciens, multas nactus est tempestates. Quum autem non nisi pecunia barbaris data montes transitu

1) Sall. l. l. fr. 28 ed. Kr. Plut. l. l. 6.

2) B. C. I, 85.

3) Plut. l. l. 6.

4) App. B. C. I, 86.

difficillimos superare posset, comites vero a dignitate proconsulari abhorrere contenderent barbaris tale quid poscentibus cedere, nihil tempore pretiosius esse affirmans viro maxima quaeque animo volventi, praeclare sane ostendit, quid animus fortis ad finem propositum persequendum valeret. ¹⁾

Ubi in provinciam venit, ita strenue, ait Iul. Exsuperantius ²⁾, sociorum animos iam deficientes atque alia cupientes in favorem partium suarum modeste tuendo atque blandiendo perduxit, ut et carus esset et tamen ab omnibus timeretur." Quod Sallustius sic breviter complecti videtur „Modico quoque et diligenti imperio percarus fuit." ³⁾ Saepius, ut Hispanos sibi conciliaret, „Hispaniam sibi antiquam patriam esse" dicebat. ⁴⁾ Potentiores consuetudinis facilitate, plebem vero tributorum deminutione sibi conciliare studebat, in primis autem milites antea in oppidis degentes hibernis detinendo, vehementer ab omnibus diligi coeptus est. Interea tamen iuvenes Romanos armis ferendis pares quum ad militiam vocaret omnisque generis machinas bellicas construendas curaret, urbes imperio suo subiectas tenebat. ⁵⁾ Deinde de partium Marianarum interitu certior factus sibi que persuasum habens brevi peritum belli ducem a Sulla victore sibi proscripto oppositum iri, ad occupanda Pyrenaeorum iuga Iulium Salinatorem cum sex millibus

---

1) Plut. l. l.

2) De Mar. Lep. ac Sert. bellis civil. C. 8.

3) Sall. l. l. fr. 64, ad q. l. cf. Dietsch l. l. p. 137.

4) Sall. l. l. fr. 59.

5) Plut. l. l.

graviter armatorum misit. Quod coniecit, eventu comprobatur. Nam non multo post C. Annius Luscius a Sulla missus ad Pyrenaeorum radices conspicitur. Ubi, spe omni abiecta fore ut Sertorianos superaret, consilii inops haesit, donec, Iulio per insidias nece a quodam Calpurnio illata, per iuga montium praeter opinionem transitus ei paratus est facillimus. Duce enim amisso, multo plures terga vertunt, pauci tantum strenue resistunt. Sertorius, quum Annio par non esset, Carthaginem novam cum ter mille militibus petiit, deinde navibus delatus in Africam ad Mauritaniae littus appulit. Sed mox compluribus, qui aquandi causa parum prudenter egressi erant, necatis a barbaris, ad Hispaniam versus denuo mari se commisit, unde repulsus, praedatorias Cilicium naves nonnullas nactus, Pityusam (maiorem), Annii praesidio vi depulso, petiit. Non ita multo post Annius ingenti cum classe et quinque graviter armatorum millibus apparet. Sertorius licet navibus levibus ad cursum non vero ad pugnam aptis uteretur, proelio tamen navali huic resistere conatur. At mox temeritatis poenas luit; exorta enim tempestate, navium aliae paululum progressae nimio simul et incerto onere, quum pavor corpora agitaret, deprimebantur, ¹⁾ aliae propter levitatem transversae agebantur et fluctuum vehementia impingebantur rupibus. ²⁾ Ipse cum paucis navibus et mari tempestatis vi et terra ab hostibus arcetur, decem adeo dies summo cum labore adversus fluctus luctatur. ³⁾ Tandem venti impetu

---

1) Sall. l. 1. fr. 60.

2) Plut. l. 1. 7.

3) Plut. l. 1.

remisso, in insulas quasdam defertur sporades et aqua carentes, quibus relictis, trajecto freto Gaditano, ad oram Hispaniae, quae a flumine Baeti Baetica dicitur, adpellit. ¹⁾ Hic ut a nautis quibusdam felicissima quaeque audivit de insulis Atlanticis, quae Canaricae dicuntur, miro flagavit eas incolendi ibique quietam vitam ducendi desiderio. In his iusulis describendis, quas beatorum sedem, Homeri carminibus inclutam, esse putarunt et hinc fortunatas dixerunt, multus est Plutarchus l.l., quocum omnino dignus est qui conferatur Sallustius. ²⁾ Nos vero, ne longius pro ratione proposita evagemur, ad historiam contexamur properemus.

Cilices quum nihil minus quam pacem atque otium in votis haberent, praedae vero et auri sacra fame mirum quantum arderent, Sertorii ad otium confugiendi desiderio perspecto, ad opem ferendam Ascali, quem in regnum Mauritaniae restituerent, in Africam decesserunt. Sed Sertorius animo non defecit, contra ne sui spem demitterent, neve inopia, quae iam iam urgeret, premerentur, Maurusiis adversus Ascalin pugnantis auxiliium ferre decrevit. Quos eius adventu magno affectos gaudio spes non fefellit; ingenti enim proelio devictum Ascalin ad urbem usque, cui Tingis nomen est, persequitur eamque obsidione cingit. Frustra Paccianus, a Sulla missus, Ascali succurrere conatur; a Sertorio profligatus ipse interficitur, eiusque exercitus tradere se iussus obsidentium numerum auget. Deinde urbem, quo Ascalis eiusque

---

1) Plut. l. l. 8.

2) l. l. fr. 61 et 62. Vid. Forbiger, Handb. d. alten Geogr. II, 890.

fratres confugerant, vi cepit, universaque regione potitus, incolas ipsius fidem implorantes in eamque se tradentes non tantum nulla affecit iniuria, verum muneribus a largientibus, pro eo atque aequum erat, acceptis bona, urbes, imperium, caetera omnia iis reliquit. ¹⁾

Eiusmodi praeclarorum facinorum fama longe lateque sparsa, Lusitani, qui specie Romanis subiecti ardentissimis exoptabant votis ut amissam recuperarent libertatem, et continuis cum Hispaniae Baeticae rectoribus distrahebantur litibus, tempus caedis Viriathi ulciscendae sibi iam oblatum esse censuerunt. Quamobrem in Africam ad Sertorium, hoc ipso tempore quo arma verteret animo volventem, legatos miserunt, qui ei summum mandarent imperium eumque secum in Lusitaniam navibus devehent. ²⁾ Quum viginti circiter annis ante, Tito Didio imperante, in Hispania tribunus militum fuisset et proinde huius regionis subsidia optime nosset, precibus eorum cessit, atque „levi, inquit Sallustius, ³⁾ praesidio relicto in Mauritania, nactus obscuram noctem aestu secundo furtim atque celeritate vitare proelium in transgressu conatus est.” At Romanorum classis, duce Cotta Annii legato, freti Gaditani oram observabat. Apud Mellariam inter Belonem et Calpen sitam pugna navalis commissa est, qua Cottam Sertorius devicit. ⁴⁾ „Transgressos, teste Sallustio, ⁵⁾

1) Plut. l. l. 9.

2) Plut. l. l. 10.

3) Hist. l. l. fr. 65, ad q. l. cf. Kr. p. 95. ed. 1853.

4) Plut. l. l. 12.

5) l. l. fr. 66, ubi Kr. ed. l. ex Servii ad Verg. Aen. I, 518 montis nomen *Balleia* insernit. Cf. etiam Dietsch ad h. l.

omnis recipit mons *Balleia* praeceptus a Lusitanis. At per omnem provinciam magnae atrocesque *famae*, quum ex suo quisque terrore quinquaginta aut amplius hostium millia, novas immanis *formas*, oceani accolas, corporibus hominum vesci contenderent." 1) Quae verba, ut rite animadvertit Kritzius, ad Sertorium spectant, qui ex Mauritania in Lusitaniam regressus Mauris secum adductis maximo adventus sui terrore Romanos in provincia complevit. Quod ne cui mirum videatur, attendat quaeso Mauros ore, colore, universa corporis forma atque habitu, ad hoc victu cultuque a ceteris hominibus discrepantes *ἀνδρωποφάγους* a Romanis habitos esse.

Initio Sertorio viginti non amplius civitates adhaeserunt, neque, exercitum lustrans, duobus plus millibus militum reperit, quorum pars haud exigua ex transfugis constabat dediticiisve agminis Pacciani, partem quoque efficiebant Mauri Romanorum more armati. 2) Permagni sua interesse callidus ille imperator intelligebat, ut vagis turmis solidum copiarum Romano more instructarum robur adderetur. Quod ut efficeret, agmen secum delatum quatuor peditum millibus ac septingentis equitibus adauxit, cui Hispanorum, qui sua sponte militiae nomina dederant, additis turmis adversus Romanos profectus est. Ad oram Baetis Lucium Fufidium, qui propraetor Hispaniam Baeticam imperio tenebat, ita profligavit, ut bis mille Romanorum corpora solum tegerent cruentum. 3)

1) l. l. fr. 67. In Dietschii ed. locus paulo aliter legitur, sed haud scio an non rectius.

2) Plut. l. l.

3) Plut. l. l.

Confestim M. Domitius Calvinus, Hispaniae citerioris praeses, de hac clade certior redditur, ut, quominus copiae Sertorianae longius progredierentur, pro modulo virium impediret. Mox etiam Q. Metellus Pius, dux spectatae virtutis, ut Fufidio inepto in Hispania ulteriori succederet, apparuit. ¹⁾ In Hispania citeriori non tantum a quaestore L. Hirtulcio M. Domitii Calvini exercitus caesus est ipseque periit Calvinus una cum legato Thorio apud Anam, ²⁾ verum etiam L. Manlius ³⁾, Galliae transalpinae praeses, qui, ut collegae opem ferret, tribus cum legionibus Pyrenaeos transierat, profligatus animo tantum forti se neci eripere potuit et paucis stipatus militibus feliciter Ilerdam et inde in provinciam suam pervenit, omnibus in itinere impedimentis Aquitanorum incursione amissis. ⁴⁾ Nec Metellus in Hispania meridionali fortuna usus est secunda. In Lusitaniam enim quum irrumperet et Laccobrigam obsidione premeret, Sertorius consilium eius urbem aquarum penuria ad deditionem urgendi, bis mille utribus aqua repletis, irritum fecit, partemque exercitus, cui praeerat Aquinus, ad frumentandum missam, insidiis excepit, quo facto Metellus ab obsidione desistere et Lusitaniae agro cedere coactus est. ⁵⁾

Haec belli Sertoriani initia, quibus Metellum Sertorio imparcem fuisse novimus. Belligerandi nempe ratione,

1) Plut. l. l. et Pomp. 17. App. Hisp. VI, 101.

2) Liv. Ep. 90. Flor. 3, 22.

3) Quem Plut. Sert. l. l. minus recte L. Lollium vocat.

4) Sall. l. l. fr. 72. Caes. B. G. 3, 20. Oros. 5, 23.

5) Plut. l. l. 13.

vulgo guerrilla dicta, qua hic potissimum utebatur, ille haud adsuetus, quippe qui non nisi proelia acie instructa committere et graviter tantum armatos ducere didicisset, non poterat non summa urgeri inopia. ¹⁾ Fulmine celerius, ubi credidisses copias diffugisse, magno cum exercitu apparere: modo esse hic, modo illic: ubique adesse et nullibi: nunc persequi, nunc capessere fugam: viarum notitiam adsidue vagando et venando, quum per otium liceret, sibi comparare accuratissimam: constanter subtrahere se omni iusto proelio: intercludere hostem commatibus: sedentem de loco excitare, obsidere obsidentem: vitam agere ignis expertem et sine tentoriis: legatorum clades non tantum reparare, verum etiam in suum vertere commodum: hostem denique omni modo premere, vexare, conficere: — haec profecto norat Sertorius, non norat Metellus. ²⁾ En Sertorii arma, quibus non tantum adversus Metellum verum etiam adversus Pompeium saepe par, vel frequentius, ut Livii verbis ³⁾ utar, victor exstitit. Praeterea Metello iam seniori et ex multis magnisque certaminibus propenso ad vitam molliorem res erat cum Sertorio, qui aetate florebat et vita temperanti ac laborum plena corpus sibi comparaverat robore et celeritate excellens. ⁴⁾ Unde efficere licet, clades Metello illatas non unice huic esse tribuendas, et, ut iustum feras iudicium, magis laudandum esse Sertorium, quam reprehendendum

---

1) Plut. I. I. 12.

2) Plut. I. I. 12, 13, 19. Pomp. 19.

3) Ep. L. 96.

4) Plut. I. I. 12, 13, 18, 19, 21, 22. Pomp. 17, 18. Sall. Hist. II. fr. 23.

Metellum, quum ne Pompeius quidem hoc aetate multo minor ac temperanti vitae ratione conspicuus illi par fuerit. Quo vero melius, unde hi prosperi Sertorii successus nati sint, perspiciamus, rationes, quibus Hispanorum animos sibi conciliaverit, in primis sunt attendendae. Oscae, urbe Hispaniae Tarraconensis, prope Ilerdam nobilissimos Hispanorum iuvenes suis impensis erudiendos literis graecis et latinis curabat, quorum exercitationibus saepe aderat progressusque praemiis ipse decorabat. Simulabat quidem se id unum agere, ut aliquando artium liberalium cognitione imbuti civitate donarentur rebusque proficerentur, revera autem eos obsides tenens sine odio Hispanos arctius sibi obstringere conabatur. Iam vero sponte intelligitur, quanto gaudio ea res compleverit tacita principum Hispanorum pectora tot impensas tamque teneras curas in institutionem puerorum conferri cernentium.¹⁾ Magnas quoque in armaturam impensas faciebat, ut barbari galeis et scutis auro et argento distinctis splendidisque vestimentis essent conspicui; qua re illi et mirum in modum delectabantur et ad nobilem aemulationem maioremque in dies fortitudinem incendebantur.²⁾ Tum superstitione, qua animi eorum imbuti erant, callide utebatur. Qua de re Gellius N. A. XV, 22, „illud, inquit, Sertorii nobile est: cerva alba eximia pulchritudinis et vivacissimae celeritatis a Lusitano ei quodam dono data est. Hanc sibi oblatam divinitus et instinctam Dianae numine colloqui secum monereque

---

1) Plut. l. l. 14.

2) Plut. l. l.

et docere, quae utilia factu essent, persuadere omnibus instituit: ac, si quid durius videbatur, quod imperandum militibus foret, a cerva sese monitum praedicabat. Id quum dixerat, universi, tanquam si deo lubentes parebant." 1) Nec vero, ubi opus esset, mendaciis abstinebat omnis generis, ut testis nobis idem est scriptor: „Is in temporibus difficillimis mentiebatur ad milites, si mendacium prodesset, et literas compositas pro veris legebat et somnium simulabat et falsas religiones conferebat, si quid istae res eum apud militum animos adiutabant." Non est itaque quod miremur, Lusitanos in primis Sertorium alterum Viriathum, numen adeo divinum, habentes, ad hoc libertatis amantissimos maxima alacritate numero licet inferiores adversus Romanos pugnasse eosque ad incitas redeisse. Quin nonnumquam eorum pugnandi ardor temeritati iunctus moderatione egebat. In qua adhibenda quanta prudentia versatus sit, ex nota de eo narratiuncula efficere licet. Aliquando quum barbaros inconsulte pugnam exposcentes oratione flectere non posset, tandem turmae equitum ad lacessendos hostes ire permisit, laborantique submitit alias et sic recepit omnes. Ne vero animis deficerent, coram universo exercitu duos produxit equos, alterum gracilem, senem et infirmum, alterum pinguem, aetate florentem, validum et caudam densis pilis ornatam habentem. Huic iuvenem parvum atque imbecillum, illi virum grandem et robustum adstare iussit. Signo dato quum robustus totam caudam simul ex-

---

1) Cf. de hac cerva Plut. l. l. 11, 20. App. B. C. I, 110, Plin. H. N. VIII, 32. Val. Max. I, 2. Front. I, 11.

trahere frustra conatus non nisi risum moveret, debilis singulis pilis sensim paulatimque evulsis facili negotio sui equi caudam spectantibus nudatam ostendit. Tunc barbarae concioni, quorsum ea res tenderet cognoscere cupienti, explicavit Romanorum cohortes insuperabiles esse universas aggredientibus, easdem vero qui per partes attentaret, lacerare et carpere posse.¹⁾ Sic rudes eorum animos excolebat aurci memor praecepti: longum per praecepta, breve per exempla est iter. Et pedetentim quidem ad tantam rei militaris scientiam eos promovit, ut postea, e Cantabrorum regione auxiliis ab Aquitanis arcessitis, ii potissimum duces deligerentur, qui una cum Q. Sertorio omnes annos fuissent, summamque scientiam rei militaris habere existimarentur.²⁾ Ne tamen quis putet, eum hac mente barbarorum animos sibi devinxisse huiusque artis peritia imbuisse, ut ad perniciem reipublicae romanae incumberet, ulterius nobis progrediendum est. Trecentos ex amicis Senatoribus profugis in concilium adscivit, quos senatum romanum vocavit, non in Romanorum patrum contumeliam, sed ut ad exemplum senatus romani sanctissimum institueret concilium, quod de re quavis maiore deliberaret, quum ipse tanquam consul salutis reipublicae prospiciens, illud de rebus gerendis consulere.³⁾ Ex illis quaestores et legatos sibi creabat, illis civitates Hispaniae administrandas dabat, illos denique omni quo poterat modo honoribus cumulabat, quum Hispanis, quorum opibus

1) Plut. l. l. 16. Val. Max. VII, 3. Front. I, 10. et IV, 7.

2) Caes. B. G. III, 23.

3) App. B. C. I, 108, B. Mithr. 68, R. Hisp. VI, 101; Plut. l. l. 22, 23.

bellum gerebat, ne nomine quidem summi imperii societatem concederet, quippe qui non cum Romanorum detrimento augere Hispanos, sed, hos sibi suisque conciliando, libertatem illis restituere vellet. ¹⁾

Quae voluntas quam sincera firmaque esset, praeclare foedere cum Mithridate facto, ut postea videbimus, ostendit. Iam vero aut egregie fallor, aut ex eiusmodi agendi ratione colligere licet, Sertorium non in patriam ipsam saevisse. Saeviit in optimates, bello persecutus est factionem, quam nocuisse reipublicae bello Iugurthino novisset et adhuc favere tyrannidi crederet; patriam vero ipsam non nisi invitus, eam ut optimatum iugo liberaret, armis petiit, nec semel ab iis cessandi voluntatem significavit, modo aequae essent pacis conditiones sibi vel privato reliquam vitam in patria una cum matre amantissima secure degere liceret. Sullani vero ab omni reconciliationis specie abhorrentes, ut in via inita semper longius quam ipse vellet progrediretur, sua ipsorum pertinacia effecerunt. ²⁾ In qua quo eventu Sertorius progressus sit, enarrare pergo.

---

1) Plut. l. l. 22.

2) Plut. l. l.

CAPUT II.

DE SERTORII REBUS GESTIS A POMPEII IN HISPANIAM ADVENTU AD CONIURATIONEM IN ILLUM FACTAM.

Anno 77 optimatum factio de M. Aemilio Lepido, qui anno superiore consulatum gerens, popularium partium studiosus, Sullae instituta evertere conatus erat, insignem reportavit victoriam. Qui quum, multas clades perpressus, in Sardinia diem obiisset supremum, Perpenna¹⁾ cum copiarum reliquiis multisque pecuniis ex Sardinia in Hispaniam transvectus est.²⁾ Quibus, exercitu Sertoriano reluctantante Perpenna adaucto,³⁾ Sertorius in dies crescens tandem in ipsam Italiam bellum translaturus

---

1) De scriptura *Perperna* cf. Drum. Gesch. Roms IV, 358b.

2) Iul. Exsup. l. l. C. 7. App. B. C. I, 108, Plat. l. l. 15.

3) Plat. l. l.

videbatur. Verum senatus id pertimescens novas copias duce Pompeio, cuius fama rebus sub imperio Sullae tam in Italia quam in Africa gestis aetatem longe superabat, Metello auxilio misit. ¹⁾ Et optimates quidem belli Sertoriani periculo magis magisque imminente impedire non potuerunt, quominus Pompeius undetriginta tantum annos natus nec nisi eques neglectis Sullae de magistratuum creandorum ratione institutis, Hispaniam citeriorem provinciam obtineret. Iam Lepidi tumultu cogente, inviti iuvenem huncce, ne ullo quidem munere civili functum quin occultum partium suarum adversarium, extra ordinem summo ornarant imperio. Eidem vero hac aetate provinciam mandare gravissimam in tempus, ut conicere licebat, incertum, optimatibus non poterat non multo esse molestius. Attamen quum neuter consulum illius anni cum Sertorio, duce peritissimo, bellum gerere cuperet, ²⁾ nec quisquam inter Patres, ut dicere frequente senatu non dubitavit Philippus, par ei esset, Pompeio provinciam non tam petenti quam poscenti tandem pars maior metu compulsa cessit. ³⁾

Hic igitur anno 77 exeunte, aut, ut alii statuere malunt, 76 incunte, ⁴⁾ pro consule, vel potius pro con-

1) App. I. I.

2) Dio. XXXVI, 8, 10. Cic. Phil. II, 8.

3) Plut. Pomp. 17. Cic. de imp. Cn. Pomp. 21, Phil. I. I.

4) Quaestio, quo anno Pompeius in provinciam profectus sit, perdifficilis quidem et obscura, at minoris momenti est. Mihi quidem, quoniam, Domitio Manlioque profligatis et Sertorio virium accessione aucto, festinatione quam maxima opus fuisse videtur, prior opinio arridet. Hanc ipsam festinationem indicare videtur Pompeius in Epist. ad senatum (Sall. II, fr. 96) his verbis: „dicbus quadraginta exercitum paravi.“

sulibus cum triginta millibus peditum et mille equitibus¹⁾ Italia relicta iter in Hispaniam suscepit. Quod, auctore Appiano, fuit inter Padi et Rhodani fontes i. e. inter Alpes Graias et Penninas,²⁾ perque montes aliam ille atque Hannibal multoque opportuniorem viam patefecit. Alpinos conantes prohibere transitu concidit, montesque transgressus cum liberis nonnullis Gallorum stirpibus, a Sertorii fortasse emissariis excitatis, manum conseruit.³⁾ Quibus profligatis, Pyrenaeos copias traduxit in Hispaniamque anno 76 pervenit. Confestim Indigetibus et Laletanis sub potestatem redactis, Laurone etiam reconciliata, per agrum Valentiae cum Sertorio conflicturus properat.⁴⁾ Accepto vero nuncio Lauronem obsidione premi, ingenti cum exercitu, incolis opem ut ferat, advolat, eosque bono animo esse iubet, ratus sibi opportunitatem datam iam esse hostem cingendi. Discipulus vero Sullae, quod nomen ei iocose indebat Sertorius, subito in loco ad occupandum collem relicto sex millibus graviter armatorum conspectis, sero se egregie falsum esse vidit, nec Sertorium, ne a tergo ipse peteretur, aggredi ausus est. Pabulatores quoque Pompeii callide interceptit Sertorius, decem adeo millia hominum aut certe integram legionem concidit, qua ingenti clade factum est, ut ille a consilio

---

1) Oros. 5, 23.

2) B. C. I, 109. Cf. omnino Kritz ad Sall. Hist. fr. p. 197 ed. 1853, cuius disputatio pluris est quam sententia Mommseni, Röm. Ges. III, 26.

3) Sall. II, fr. 16 ibique Kr. p. 131 et fr. 96. Cic. de imp. Cn. Pomp. 11.

4) Sall. II, fr. 96. Plut. Sert. 18.

urbem obsidione liberandi absistere cogeretur. ¹⁾ Incolae igitur spe omni abiecta Sertorio se dediderunt, qui, ut Pompeii laudatoribus os obtunderet, urbem incendio delevit, incolas vero ipsos, si credimus Plutarcho, liberos demisit, aut servos vendidit, si fidem tribuere ausimus Orosio. ²⁾ Vix dici potest, quantos fructus haec victoria praeter omnium opinionem reportata ei tulerit. Multae civitates, quae, postquam Pompeius in Hispaniam pervenit, cum rerum novitate, ut fieri solet, tum fama et temperanti eius vitae ratione, multum a Metelli mollitie diversa, defectionem animo conceperant aut rostra defecerant, nuncio Lauronis incendio deletae accepto, defectionis consilium lubenter missum fecerunt. ³⁾

Appropinquante iam hieme, expugnata cum magna iactura militum quattuor et quadraginta diebus Contrebia, urbe Carpetanorum, relictoque ibi L. Insteio, ipse ad Iberum flumen copias adduxit ibique secundum oppidum,

---

1) Plut. l. l. App. B. C. I, 109. Sall. Hist. II fr. 15 ibique Dietsch. Front. II, 5. Oros. l. l.

2) Difficile est hac in re certi quid statuere. Etsi non nego fieri potuisse, ut Sertorius suum esse duceret severitatis exemplum non tantum in urbem ipsam verum etiam in incolas edere, quo alios a defectione abstereret, Plutarchi tamen auctoritati plus tribuo:

1° Quod Contrebiae quoque, cuius expugnatio ei multo sanguine steterit, incolis pepereit;

2° Quod Plutarchus accurate versatus in iis, e quibus de indole clarissimorum virorum iudices, procul dubio in hanc rem diligenter inquisivit, nec, si alteram narrationem veram reperisset, admiratione Sertorii motus eam praetermisisset, quum vel caedem Oscae ab eo commissam memoriae tradiderit.

3) Plut l. l.

quod Castra Aelia vocatur, hiemavit. 1) Huc legatos sociarum civitatum convocavit, quibus gratias ageret quosque, ne a suis discederent partibus, cohortaretur, et quibuscum, quae agenda essent, communicaret. Omnibus porro belli instrumentis paratis exercituque novis armis et vestimentis instructo, incunte vere anni 75 ad novam expeditionem se accinxit, legatis autem, ne acie cum hoste contenderent, interdixit; per tempus vero incautum ut aggrederentur et ita socias urbes tuerentur, praecepit. 2) Deinde M. Perpennam cum viginti millibus peditum, equitibus mille quingentis in Ilercaonum gentem misit ad ostium Iberi, ut, quominus commeatus subveheretur, impediret. Eodem tempore Herennium magis Occidentem versus ad observandam oram maritimam, Hirtuleium vero in Baeticam adversus Metellum misit. 3) Vel hinc, quod obiter moneo, parum credibile videtur, quod tradit Appianus B. C. I, 110, Metellum hiemasse in Pyrenaeis; in ipsa potius Baetica, Pompeio in finibus Galliae Narbonensis hiemem agente, cum hiemasse puto. Tum ipse Sertorius Bursaonum, Cascantinorum et Gracchuritanorum agris vastatis ad Calagurrim Nasicam, sociorum urbem, venit, unde quum M. Masium in Arevacos ad conscribendos milites frumentumque comportandum et C. Insteium, praefectum equitum, in Vaccaeorum gentem ad equitum conquisitionem misisset, frustra in itinere impetu in Vareciam, Beronum validissimam urbem, facto,

---

1) Liv. Fragm. L. XCI.

2) Liv. fr. laud.

3) Liv. l. l. Herennium vocat Herennuleium.

Contrebiam, quo et alii convenirent, petiit. 1) Interim Metellus feliciter apud Italicam pugnat cum Hirtuleio, quem vulneratum in Lusitaniam compulit, caesis viginti fere millibus. Quandoquidem vero illi hac victoria transitus in Hispaniam citeriorem patebat, ubi suas cum Pompeii viribus coniungeret, Hirtuleius, contracta subito manu, ad transitum impediendum ultima quaeque expertus est, sed prope Segoviam gravissimas temeritatis poenas luit unaque cum fratre Quirino necatus est. 2)

Quum igitur Metellus victor Valentiam progredere, Pompeius, profligatis iam apud hanc ipsam urbem Herennio et Perpenna prostratisque cum ipso Herennio decem adeo hostium millibus 3), Sertorio proclium obtulit, ut deleret maculam, qua proelio Lauronensi adpersus erat, solusque, si posset, speratam reportaret victoriam. 4) Quam pugnandi opportunitatem hic lubentissime arripuit, timens, ne adventu Metelli nuntiove caedis Hirtuleii animi militum suorum frangerentur. Ad Sucronem signa contulerunt. In quo quidem proelio Pompeius ad alam dextram primum secundo Marte pugnavit, deinde vero, Sertorii adventu profligatus, vix nec nisi barbarorum, de pretiosis ipsius equi phaleris contendentium, pecuniae aviditate Orco ereptus est. Interim Afranius, ad alam sinistram victoria reportata, castra Sertoriana diripiebat. Mox vero Sertorius supervenit eumque magna

---

1) Liv. I. I.

2) Liv. Ep. 91. Flor. 3, 22. Front. 2, 7. Oros 5, 23.

3) Plut. Pomp. 18. Sall. II, fr. 96.

4) Plut. Sert. 19, Pomp. 19.

clade affectum in fugam vertit. 1) Quin postridie pugnam cum Pompeio renovaturus erat, sed adventu Metelli, qui Perpennam castris exuerat, coniunctis copiis, proelium committere non ausus est. Itaque castra movit dicens, se, nisi anus illa advenisset, puerum Pompeium castigatum Romam missurum fuisse. 2) Deinde suos, ut a Romanis tuti essent, huc illuc in latebras his ignotas discedere iussit. 3) Ad metum, virium hostilium coniunctione divulgataque caesi Hirtuleii fama Sertorianorum animis incussum, accedebat etiam, ut cervæ albæ, mansueta et libere vagari solita, qua tunc profecto ad barbarorum animos roborandos opus erat, nusquam compareret. 4) Sertorius hoc malum omen esse existimans, aegritudine affectus, ab armis desistebat nec, quod ipsi hostes hanc superstitionem cavillabantur, cordi habebat. „Neque multis diebus post, ut Gellii verbis utar, inventam esse cervam Sertorio nunciatur. Tum qui nunciaverat iussit tacere: ac, ne cui palam dicret, interminatus est: praecepitque, ut eam postero die repente in eum locum, in quo ipse cum amicis esset, immitteret: admissis deinde amicis postridie,

1) Plut. l. l. Liv. Ep. 92. App. B. C. I, 110, Pompeium hasta in femore periculose sauciatum esse tradit; Plutarchus vero non nisi de levi vulnere loquitur. Appianus etiam pro Afranio Metellum habet; sed is postridie demum ad Pompeium accessit.

2) Plut. Sert. 19, Pomp. 18.

3) Postquam Sertorius castra movit, Pompeius Metello obviam processit, eique appropinquanti, quippe qui vir consularis esset et aetate antecelleret, fasces submitti iussit. Quod ne fieret, hic semper obstitit, nec, si unam tesserae dandae provinciam exceperis, ulla iura sibi servavit. Plut. Pomp. 19, Front. 2, 1.

4) Plut. Sert. 20, Gell. XV, 22. App. B. C. I. l.

visum sibi esse ait in quiete, cervam, quae perisset, ad se reverti, et, ut prius consueverat, quod opus esset facto, praedicere. Tum Sertorio, quod imperaverat, significante, cerva cmissa in cubiculum Sertorii introrupit, clamor factus, et orta admiratio est." Barbari primo percussi, ut ait Plutarchus, mox ovantes et lactissima quaeque sperantes imperatorem ad tentorium deducunt. Militum igitur animis firmatis, Sertorius novis cum copiis in planitiem a parte meridionali Sagunti sitam descendit. Ad flumen Turiam, 1) unde proelium Turiense audit, pugna est commissa, acriterque a meridie ad noctem usque dimicatum est. Sertorius, teste Appiano, ex equo pugnans Pompeium vicit, hostium circiter sex millibus interfectis, suorum dimidio fere numero amisso. Metellus vero Perpennae cladem attulit, ex eiusque militibus ad quinque millia occidit. At postero die Sertorius cum multis barbaris sub vesperam inopinato Metelli castra adortus est, ut ea circumvallaret, sed Pompeii adventus impedit quominus id perficeret 2)

Anno 75 ad finem vergente, Metellus in Callaeciam hie-matum secessit, Pompeius vero Clunia, civitate Arevacorum clarissima, ad quam Sertorius confugerat, frustra ob-

---

1) Plut. l. l. 19 *Touptlav* mutandum esse in *Touptlav* iamdudum monuerunt nonnulli interpretes. Neque ulla de causa falsam lectionem servarunt recentiores editores. Cf. Sall. II, fr. 18, et quae de hac pugna bene praecepit Kr. in ed. Sall. a. 1853, p. 199 seq.

2) App. B. C. I, 110, Plut. l. l. 21 ubi Metellum, caeso iam Memmio, legato Pompeii maxime insigni, aegre nec nisi militibus certatim annitentibus mortem effugisse egregie narrat. Ex duobus vero proeliis ad flumen et ad castra unum fecit.

sessis, ¹⁾ cum copiis defatigatis in Vaccacorum agrum se contulit. ²⁾ Ubi gravem agens hiemem, postquam in summa frumenti et pecuniae inopia iam saepius frustra a senatu auxilium imploraverat, precibus minas adiecit scripsitque cum copiis se in Italiam rediturum esse. Quibus minis territi Patres anno sequenti, Lucullo in primis auctore, qui timebat, ne Pompeius in Italiam transgressus imperio belli Mithridatici sibi praerepto ornaretur, pecunias illi decreverunt et duas alias legiones in Hispaniam miserunt. ³⁾

Eodem fere tempore, quo Pompeius epistolam misit ad senatum, Mithridates, populi Romani hostis acerrimus

1) Liv. Ep. 92.

2) Plut. l. l., ubi tradit Metellum *eis Γαλακταιν* abiisse; quod quum propter verba in epistola Pompeii (Sall. l. l.) obvia parum credibile videatur, pro „Γαλακταιν” puto legendum esse „Καλαικταιν.”

3) Plut. l. l. Pomp. 20 Lucull. 5. App. B. C. I, 111. Exstat Pompeii epistola in Sall. fragmentis l. l. Cuius verba si Sallustii sunt, argumentum procul dubio cum Pompeii ingenio ipsisque eius litteris congruit. Ut vero ex ea epistola in rebus cognoscendis proficiamus, summa opus est prudentia. Sic v. c. quod imperii nomen modo sibi mandatum esse refert, id non verum esse apparet ex Plut. in Pomp. 17. Tum vana sunt verba, quae subsequuntur „hostisque in cervicibus iam Italiae agentis ab Alpibus in Hispaniam summovi” nam, ut Kritzius recte monet, illi *hostes in cervicibus iam Italiae agentes* non alii erant, quam montanae quaedam gentes, de Alpibus in transeuntem exercitum hic illic impetum facientes eiusque iter interdum morantes. In rebus etiam anni 75 memorandis, teste eodem, Pompeius non iustum ordinem sequitur; nam quae prima fuit pugna apud *Valentiam* (Plut. Pomp. 18), eam postremo loco affert, quia, quum sine suo damno vicisset, longe gloriosissimam habuit; tum pugnatum apud *Sucronem* (Plut. l. l. 19), deinde ad flumen *Turiam* et *Saguntum* (cf. fr. II, 24—28).

minimeque spernendus, per legatos cum Sertorio egit.¹⁾ Etenim aegre ferens iacturam provinciae, quae Asia dicebatur, ad hoc Sertorii incluta fama speciosisque aulicorum, ipsum cum Pyrrho Sertorium cum Hannibale comparantium, verbis motus, de foedere ineundo egit hisce conditionibus: ipse pecuniam navesque daret ad bellum gerendum: Sertorius contra praestaret, ut rex totam Asiam, quam, foedere cum Sulla inito, Romanis cecisset, firma in posterum ditioe teneret. Sertorius cum legatis ita locutus est,²⁾ ut suam causam ab honestate et patriae amore non seiungeret. Quum enim, teste Plutarcho, senatores hac de re deliberandi gratia convocati, ad unum omnes, conditiones ratas esse habendas censuissent, quoniam Mithridates titulum et decretum inane peteret de iis rebus, quas concedere penes ipsos non esset, promitteret vero, quae magno usui forent; unus Sertorius restitit, Bithyniam enim et Cappadociam occupanti Mithridati se non invidere dixit, provinciam vero, qua, licet iure possessa a Romanis, rex potitus ac deinde a Fimbria privatus esset, quamque, foedere icto cum Sulla, cecisset, denuo in eius venire potestatem numquam passurum se esse asseveravit. „Δεῖν γὰρ, ut ait Plutarchus, αὐξέσθαι τὴν πόλιν ὑπ' αὐτοῦ κρατοῦντος, οὐκ ἐλαττώσει τῶν ἐκείνης κρατεῖν αὐτόν. Γενναίῳ γὰρ ἀνδρὶ μετὰ τοῦ καλοῦ νικᾶν αἰρετόν· αἰσχρῶς δ' οὐδὲ σώζεσθαι. Quem nuncium stupore percussus accepit Mithridates;

1) Plut. Sert. 23. App. B. M. 68.

2) Fortasse Dianii maritima Hispaniae civitate. Cic. Verr. 11, I, 34 ibique Pseudo-Ascon. p. 183 ed. Orell. et Verr. 11, 5, 56.

foedere tamen, quo ipse haberet Cappadociam et Bithyniam, sibi que peritus belli dux cum copiis mitteretur, Sertorio vero tria talentorum millia et quadraginta naves darentur, iure iurando interposito, se obstrinxit.¹⁾ Sertorius misit senatorem M. Marium sive Varium, cui duos Lucios, Magium Fanniumque, adiunxit, quorum consiliis uteretur.²⁾ Mithridates hunc belli ducem amplissimo affecit honore; quin eum sequi, quum urbes occupatas intraret, haud infra se duxit. Sertorii nomine legatus ille civitates alias liberas, alias immunes proclamavit, quibus beneficiis praestitis Asia oppressa aliquam melioris conditionis spem fovere ausa est.³⁾

Sed redeamus ad res Hispaniae. Metellus in Baeticam, e qua provincia totum annum 75 abfuerat, reversus, tantos hoc fere, ut videtur, tempore sumpsit spiritus, ut se imperatorem salutari civitatesque ingredientem sacrificiis et aris excipi pateretur. Conviviis adeo tum alio apparatu splendidissimis tum Victoriae, ipsi veste triumphali induto coronas porrigentis, simulacris e lacunari artificiose demissis, et choris puerorum, virginum canticis incultorumque poëtarum carminibus mirum in modum delectatus fuisse fertur.⁴⁾ Quo factum est, ut Metellus, cuius luxuriosa superbia non nisi adolescentium levitati placere potuit, in aetate provectorum vitaeque integrorum virorum reprehensionem incur-

1) Perperam Flor. III, 22 refert regem a Sertorio classe adiutum esse.

2) App. l. l. Plut. l. l. 24.

3) Plut. l. l.

4) Plut. l. l. 22, quocum Sallustius II, fr. 23 vel hoc nomine dignus est, qui conferatur, ut appareat, quomodo hoc scriptore ille usus sit. Cf. etiam Cic. pro Arch. 10 fin. et Val. Max. IX, 1, 5.

reret, partemque certe gloriae partae amitteret. 1) Tantum tamen a spe Sertorium armorum vi conficiendi abfuit, ut, nuncio foederis cum Mithridate initi accepto, praemia amplissima, viginti adeo millia iugerum agri, et, si proscriptus esset, liberum in patriam reditum ei, qui *δραπέτην Σύλλα καὶ λείψανον τῆς Κάρβωνος Φυγῆς* interemisset, per praeconem polliceretur. 2) Nec est quod miremur, nuncium huius foederis, non modo Metello et Pompeio, verum omnibus, quibus civitatis salus cordi esset, vehementem iniecissee metum. Etenim vix unquam respublica Romana maioribus malis undique ingruentibus pressa est. Ubique Romanis bella simul gerenda erant: in Hispania adversus Sertorium, in Oriente adversus Mithridatem, toto mari cum piratis, circa Cretam cum ipsis Cretensibus, in Italia cum gladiatoribus. 3) In rebus adeo trepidis Sertorium visum esse alterum Hannibalem, Mithridatem Philippum alterum multorumque animos metum subiisse, ne ille Hispania devicta patriam ab occidente, hic ab Oriente Italiam, quin ipsam Romam invaderet, lubentissime credo, nec est, quod quis in dubium id vocet, modo meminerit metuentibus pericula videri iusto longe maiora. Hoc profecto constat, quod iam monuimus, Metellum desperasse fore, ut Sertorium vi superaret. Interim tamen in multa Sertorii oppida incursionem fecit, virosque inde in regiones sibi subiectas transtulit. Pompeius vero quum Pallantiam obsideret, murosque subditis

---

1) Sall. l. l.

2) Plut. l. l.

3) App. B. C. I, 111.

stipitibus suspendisset, Sertorius superveniens obsidionem solvit. 1) Quo factum est, ut Pompeius, deustis prius moenibus, receptui caneret seque ad Metellum reciperet. Sertorius, quae corruerant, reficienda curavit, et, impetu in Calagurim facto, hostium tria millia interfecit. 2) Sic Metellum et Pompeium diversas regiones petere coëgit, illum quidem Hispaniam ulteriorem, hunc vero Galliam. 3)

De rebus annorum 73 et 72 scriptores tantum non silent. Nusquam quidem magno proelio dimicatum est, sed tamen Sertorius quippe desertus et proditus semper inferior e pugna discessit. 4) Eo vero uberius nobis refert Plutarchus, quomodo seditiosa in ipso Sertorianorum exercitu machinatione et vero coniuratione, duce Perpenna facta, Sertorio caedes illata sit. Quae quomodo sensim paulatimque praeparata et tandem patrata sit, restat, ut paucis exponam.

---

1) App. l. l. 112.

2) App. l. l. Liv. Ep. 93.

3) Liv. l. l.

4) App. l. l. 113. Liv. Ep. 94, 96.

CAPUT III.

DE CONIURATIONE IN SERTORIUM FACTA AD EIUS NECEM.

Aliunde, quam putaremus, ab ipsis adeo amicis profugis, interitus Sertorio imminebat. In quibus non deerant occulti adversarii iique genere et muneribus gestis clarissimi, qui Sertorii, hominis novi, gloriae et potentiae invidi, duce Perpenna, quacumque poterant ratione, iniquis sermonibus famam eius atque auctoritatem lacerare conabantur. Huc ducunt verba Sallustii. 1) „Ad hoc rumoribus advorsa in pravitatem, secunda in casum, fortunam in temeritatem declinando corrumpabant”. In primis Perpenna, vir praetorius, e proscriptis, gentis clarioris quam animi, 2) qui tantum non vi coactus Sertorio se subiecerat, 3) ambitione et invidia ductus furtim animos suorum transversos agebat voluntatesque a Sertorio

---

1) Hist. II. fr. 30.

2) Vell. Paterc. II, 30.

3) Plat. I. I. 15.

abalienabat. Illum Plutarchus ¹⁾ ita dicentem inducit:
 „Τίς ἄρα πονηρὸς ἡμᾶς ὑπολαβὼν ἐκ κακῶν εἰς χεῖρονα φέρει
 δαίμων, οἱ Σύλλα μὲν, ὁμοῦ τι συμπάσης ἄρχοντι γῆς καὶ
 θαλάττης, ποιεῖν τὸ προσταττόμενον οὐκ ἠξιοῦμεν, οἴκοι μέ-
 νοντες, δεῦρο δὲ φθαρέντες, ὡς ἐλεύθεροι βιωσόμενοι, δουλεύο-
 μεν ἐκουσίως, τὴν Σερτωρίου δορυφοροῦντες Φυγὴν, ἄνομα
 χλευαζόμενον ὑπὸ τῶν ἀκούοντων, σύγκλητος ὄντες, ὕβρεις
 δὲ καὶ προσταγμάτα καὶ πόνους οὐκ ἐλάττονας Ἰβήρων καὶ
 Λυσιτανῶν ὑπομένοντες;” His similibusque vocibus mirum
 quantum Sertorii causae noccebat; qui quum ubique adesse
 non posset, multaque per legatos gerenda essent, ani-
 mis sic affectis, non potuit non quotidie debilitari.
 Hinc haud miramur, eum annis 73 et 72 numquam
 non inferiorem e certamine discessisse, hostesque, in
 dies maiora ausos, ulterius semper fuisse progressos. ²⁾
 Pessimis etiam consiliis Perpenna eiusque socii ipsos
 Hispanos a Sertorio alienos reddere et ad seditionem
 incitare conabantur. Modo aspere eos tractando gravi-
 terque puniendo, modo eos tributis onerando iussu, ut
 aiebant, Sertorii, varias in variis urbibus conflabant se-
 ditiones. Quas belli duces, tumultus reprimendi causa
 missi, non tantum non exstinguiebant, verum etiam no-
 vis fomentis alebant. Hinc turbis in dies crescentibus,
 Sertorius, homo alias mitissimus, aliquando adeo exaspe-
 ratus fuisse fertur, ut nobilissimos Hispanorum iuvenes,
 in urbe Osca artibus liberalibus deditos, partim necan-
 dos partim vendendos curaret. ³⁾ Adeo mentem eius unus

1) I. I. 25.

2) App. I. I.

3) Plutarchus variis locis tum alias virtutes tum vero mitem eius in-

omnium maxime Perpenna cum sociis, ubique seditionis semine sparso, perverterat; qui quidem non Sertorii, ut refert Appianus l. l. 113., luxuria commotus, quippe cuius summa teste Plutarcho in victu fuerit temperantia; ¹⁾ non iracundia adductus, qua ille incendebatur varias ob suspensiones, quippe quarum ipse esset auctor; nec illius in puniendo crudelitate, quippe quam ipse acuisset; nec quod ille, semotis Romanis, corporis custodiam satellitibus Celtiberis committebat, quippe quam cautionem omni ex parte imminetia pericula suaderent; sed insatiabili dominandi cupidine stimulisque invidiae incitatus, de eo occidendo cum decem Romanis coniuravit. Quorum omnium

---

dolem praedicans, immanis illius sacvitiae bis, l. l. 10 et 25, mentionem facit. Quamobrem, etsi ceteri scriptores hac de caede silent, vix tamen animus inclinatur, ut omnem huic rei fidem denegem. Non semper narratio quaedam ideireo, quod alii de ea silent, in dubium vocanda est, modo ne sit eiusmodi, quae fide indigna videatur. Iam vero id, quod tradit Plutarchus, non tantum fieri potuit sed saepius evenit. Quare ille, ut Sertorii crimen quodam modo excuset, hoc bene addit: „Ceterum fieri potest, ut homo integer bonaque indole, calamitatum mole oppressus, ingenium una cum fortuna commutet.” Praeterea Appianus non quidem de caede Oscae commissa exponit, quippe qui ne scholam quidem illam a Sertorio institutam commemorat; sed tamen in eo cum Plutarcho congruit, quod Sertorium, crebris defectionibus exacerbatum, in complures crudelissime consuluisse tradit, B. C. 112. Inde tamen efficias nolim, Sertorium natura fuisse crudelem, quam opinionem Drumannus IV, 349 non tantum hac caede usus, sed compluribus aliis locis (Plut. Sert. 3, 5, 18, App. B. C. I, 109.) admodum commendare conatur. Non enim in solis factis, neglectis rerum momentis, ut de indole viri clarissimi indices, subsistendum est, sed in primis quaerendum, qua mente, quo consilio, quo aevo, qua opportunitate illa edita sint. Quae res diligenter perpensae Sertorium, ut opinor, a crudelis ingenii nota egregie vindicant.

1) Plut. l. l. 1, 10, 13, 22, 26.

nomina ad nos non pervenerunt, sed quinque tantum supersunt: M. Antonii, ¹⁾ Aufidii, ²⁾ Octavii Graecini, ³⁾ Tarquittii Prisci ⁴⁾ et L. Fabii Hispaniensis. ⁵⁾ Praeter Perpennam unus Antonius sociorum nomina tenebat. Qui quum adolescentuli amore deperiret, eique amoris testificandi gratia coniurationem patefecisset, Aufidius, cui idem adolescentulus omnem exposuerat sermonem, metu percussus, Perpennam de imminente periculo certiore fecit eumque etiam atque etiam, ne cunctaretur, monuit. ⁶⁾ Hic tanto magis properato opus esse putavit, quod brevi ante, insidiis detectis, nonnulli ex coniuratis puniti essent, aliique non nisi fuga necem evasissent, se praeter expectationem non deprehenso. ⁷⁾ Itaque hominem subornat, qui Sertorio suis verbis nunciet, insignem victoriam ab uno e legatis reportatam esse. Perlectis ille litteris, verum nuncium esse existimavit et, magno opere gavisus, sacrificia fieri iussit.

Interim a Perpenna ad lautum amicorum convivium invitatus, tandem multis precibus exoratus est. ⁸⁾ Ac discubuerunt, Sertorius inferior in medio, super eum L. Fabius Hispaniensis senator ex proscriptis: in summo An-

---

1) Liv. 96. Sall. III, fr. 4. Apud Plut. l. l. 26 scriptura Mallii vitiosa est.

2) Plut. l. l.

3) Plut. l. l.

4) Sall. l. l.

5) Sall. l. l.

6) Plut. l. l.

7) App. B. C. I, 113.

8) Plut. l. l. App. l. l.

tonius, et infra scriba Sertorii Versius: et alter scriba Maecenas in imo medius inter Tarquitium et dominum Perpennam.¹⁾ In medio convivio coniurationis socii ebrietatem simulantes palam indecora verba proferebant, multaque petulanter et lascive agebant, quibus Sertorium, ab omni super mensas immodestia abhorrentem, ad iram excitarent. Qui sive quod moleste hanc ferebat iniuriam, sive quod, qua mente essent, ex tarditate loquela et exigua praeter morem reverentia intelligebat, resupinato capite, oculos auresque ab eorum petulantia avertit. Tum Perpenna, poculo inter bibendum e manibus humi demisso, coniurationis sociis signum dedit. Confestim Antonius Sertorium gladio percussit, et ei ad ictum surgenti in pectus irruit ambasqueprehendit manus. Quem deinde omni defensione destitutum reliqui multis ictibus confecerunt.²⁾ Hunc vitae exitum anno 72 habuit in urbe, ni fallor, Osca³⁾ vir ille celeberrimus, alter et vita et obitu Viriathus, qui, nisi prodicione sublatus esset, procul dubio plurimum adhuc negotii optimatibus et senatui facessivisset. Obiit *ἄπαις*. Qui enim se filium eius esse simulavit, a vidua haud agnitus est.⁴⁾

Ex hac vero caede Perpenna fructus speratos haud tulit.⁵⁾ Nuncio enim indigni facinoris accepto, Romani pariter ac Barbari, in primis vero Lusitani, non nisi vir-

1) Sunt haec verba Sallustii l. l.

2) Plut. l. l.

3) Strabo III, 4, 10. Vell. Patere II, 30.

4) Val. Max. IX, 15, 4.

5) De iis, quae post caedem Sertorii acciderunt, eff. App. B. C. I, 114 et 115, et Plut. l. l. 27.

tutem bellique peritiam imperatoris vita defuncti intuentes, et, quantam fecissent iacturam, secum reputantes, spe omni salutis in rebus tam trepidis sublata, acri in parricidam ira perciti, tumultuari coeperunt; plurimaeque Hispaniae civitates per legatos Metello et Pompeio se dederunt. Quum vero, Sertorii testamento aperto, Perpennam coheredem scriptum, ac proinde non tantum imperatoris verum etiam amici sanguine manus illius adpersas esse constaret, mirum in modum aucta est omnium indignatio. Quae ne in apertam vim erumperet, continuo quidem aliis blandiendo, aliis minitando, nonnullis etiam nece inferenda cavit; at nihilo secius animi militum male in eum affecti esse pergebant, nec ipsi lubenter, sed necessitate compulsi iussis eius obtemperabant. Rebus igitur satis accisis, Metellus, unum Pompeium hosti parem fore existimans, in alteram Hispaniae partem discessit. Perpenna vero metuens, ne sui brevi officio deessent, velitationum pertaesus, magno proelio dimicare properat. Quod Pompeius, belli conficiendi cupidus nec nisi cum vulgari duce sibi rem esse ratus, haudquaquam fugit, sed laeto iniit animo. Nullo fere negotio segnibus copiis fuis, Perpennam, qui post cladem in virgultum se abdiderat, forte cognoscit mulio redemptoris. ¹⁾ Pompeius parricidam comprehensum pollicitumque, se literis genuinis nomina nobilium Romanorum clam rebus novis studentium proditurum esse, confestim interfici iussit, ²⁾ literasque haud perlectas comburendas curavit, ne, indicio facto, republica

1) App. 1. 1. 115, et Sall. III, 5.

2) Reliqui quoque coniurationis socii debitas subierunt poenas, Plut. 1. 1.

novis exagitaretur perturbationibus. Quae prudentissima agendi ratio non parum ad Pompeii laudem valuit.¹⁾ Vastata demum Calagurri bellum Sertorianum confectum est, quod, si anni a primo eius in Hispaniam adventu computantur, per decem annos gestum est²⁾; per octo vero, si initium ducimus ab anno, quo a Lusitanis imperator bello praefectus est³⁾; per quinquennium autem, si ab adventu Pompeii ordimur. Hic pacatis Hispaniis erectisque in Pyrenaeo tropaeis, ingenti rerum a se gestarum adiecto titulo, in quo Sertorii ne mentionem quidem fecit, sive superbia occaecatus, sive ne triumpho exideret veritus, in Italiam rediit, ibique post Metellum egit triumphum.⁴⁾

Hic belli Sertoriani finis, quod, Sertorio vivo, procul dubio non tam brevi et facile restinctum fuisset.⁵⁾

---

1) Plut. l. l. et Pomp. 20, ubi tamen addit, fuisse quosdam, qui Pompeium ingrati animi arguerent, quippe qui parum memor actorum in Sicilia fuisset.

2) Liv. Ep. 96. Oros. 23.

3) Liv. l. l. App. l. l. 108. Eutr. VI, 1.

4) Vell. II, 30. Cf. Plin. VII, 27, Flor. III, 22.

5) App. l. l. 115.

The first part of the paper is devoted to a general
 consideration of the subject. It is shown that the
 results of the experiments are in agreement with
 the theory of the author. The second part of the
 paper is devoted to a detailed description of the
 apparatus used in the experiments. The third part
 of the paper is devoted to a discussion of the
 results of the experiments. It is shown that the
 results of the experiments are in agreement with
 the theory of the author.

The first part of the paper is devoted to a general
 consideration of the subject. It is shown that the
 results of the experiments are in agreement with
 the theory of the author. The second part of the
 paper is devoted to a detailed description of the
 apparatus used in the experiments. The third part
 of the paper is devoted to a discussion of the
 results of the experiments. It is shown that the
 results of the experiments are in agreement with
 the theory of the author.

QUAESTIONES.

I.

Comparatio Sertorii cum Hannibale speciosior est quam verior.

II.

Sertorius Oscae interemtus esse videtur.

III.

Plutarchi verba in vita Sertorii c. 2. „Κοίντῳ Σερτωρίῳ γένος ἦν οὐκ ἀσημότατον” non est quod sollicitemus.

IV.

Plut. l. 1. 3. pro *Τυρρισσινῶν* praestat legere *᾽Ωρισίων*.

V.

Veterum literarum studium, ut uberrimos ferat fructus, antiquitatum scientia carere nequit.

VI.

Peculiare ex antiquitatibus Romanis emolumentum idque maximum ingenui capiunt iuris studiosi.

VII.

Ignoramus, quatenus censorum et aedilium munera in curandis aedibus fuerint distincta. Id vero constat, absentibus aut deficientibus censoribus, aediles non semper, quaecumque ad aedium curam spectarent, peregissee.

VIII.

Prudenter Cicero de tribuniciae potestatis commodis et incommodis cum Quinto fratre disputavit de Legg. III. 10, 11.

IX.

Qui non solum facta narrat, sed etiam causas eorum investigat, ut Sallustius, is, tum in hominum primas partes agentium tum in temporum conditionem inquirere debet.

X.

De Lycurgo quamvis multa fabulosa narrentur, non

tamen dicendum videtur, eum numquam vixisse, quod aedem sacram et annua sacrificia habuerit.

XI.

Acerbissima Lenaci satyra et declamatio, quae sub Ciceronis nomine in Sallustium circumfertur, omni ad persuadendum vi carent, hunc moribus fuisse corruptissimis. Argumenta tamen alia exstant, quibus ad credendum moveri, eum saltem non ab omni vitae labe fuisse liberum.

XII.

Hom. V. v. 88 mirum est, editores non vidisse, pro *ἐκέδασσε*, una litera expuncta, scribendum esse: *ἐκέασσε*.

XIII.

Ibid. v. 666.

μηροῦ ἐξερύσαι δόρυ μείλινον, ἔφρ' ἐπιβαίη,
spurium esse iudico.

XIV.

In Euripidis Hec. v. 504. „*Ἀγαμέμνωνος πέμφαντος, ὃ γύναι, μέγα*” non una sed duplex admittenda est ellipsis.

XV.

Versuum 555 et 556 eiusdem fabulae: „*οἱ δ', ὡς τάχιστ'*”

ἤκουσαν ὑστάτην ὄψα, μεθήκαν, ὅπερ καὶ μέγιστον ἦν κράτος” quos Mathiacus et Hermannus ab interpolatoris manu profectos esse censent, sanitatem bene tuetur Pflugkius.

XVI.

Nonnunquam Cicero linguam latinam locupletiore esse quam graecam dixit, sed, ut in re parum vera accidere solet, sibi haud constitit.

XVII.

Lubentissime cum Car. Halm in Cic. orat. pro Archia poeta § 12. hanc tuor lectionem „ut a nullius unquam me tempore aut commodo aut otium meum abstraxerit aut voluptas avocarit aut denique somnus retardarit.”

XVIII.

Cic. p. S. Roscio Amerino § 16. „Hic cum omni tempore nobilitatis fautor *fuisse*, tum hoc tumultu proximo, cum omnium nobilium dignitas et salus in discrimen veniret, praeter ceteros in ea vicinitate eam partem causamque opera, studio, auctoritate defendit.” Legendum est *fuit* pro *fuisse*.

XIX.

Ibidem § 20. „Demonstrant, cum pater huiusce, *Sex. Roscius*, homo tam splendidus et graciosus, nullo negotio sit occisus, perfacile hunc, hominem incautum et rusticum

et Romae ignotum, de medio tolli posse." Interpretis sunt vocabula *Sex. Roscius*.

XX.

Hor. de arte poëtica v. 114. scriptura non sollicitanda videtur: „Intererit multum Davusne loquatur an heres."

XXI.

Quum ex Taciti Hist. V, 19, 20 et 21 constare videatur, Grinnes in sinistra Rheni ripa situs fuisse, eorum sententia improbanda videtur, qui statuunt, Grinnes eam urbem esse, quam hodie Rhenen vocamus.

176. *Phlegmaria* *phlegmaria* (L.) (L.)
L. 176. *Phlegmaria* *phlegmaria* (L.) (L.)

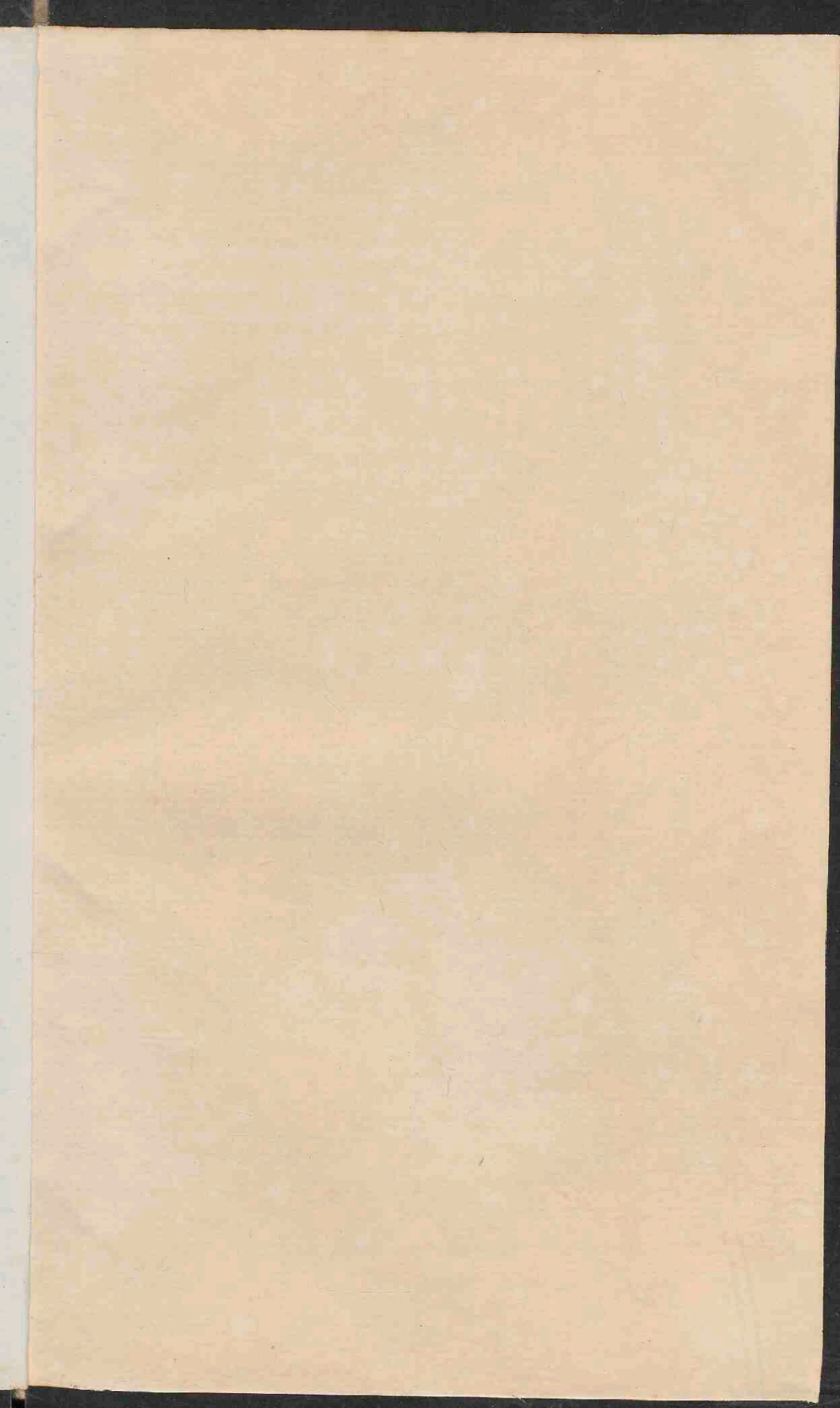
177.

177. *Phlegmaria* *phlegmaria* (L.) (L.)
L. 177. *Phlegmaria* *phlegmaria* (L.) (L.)

178.

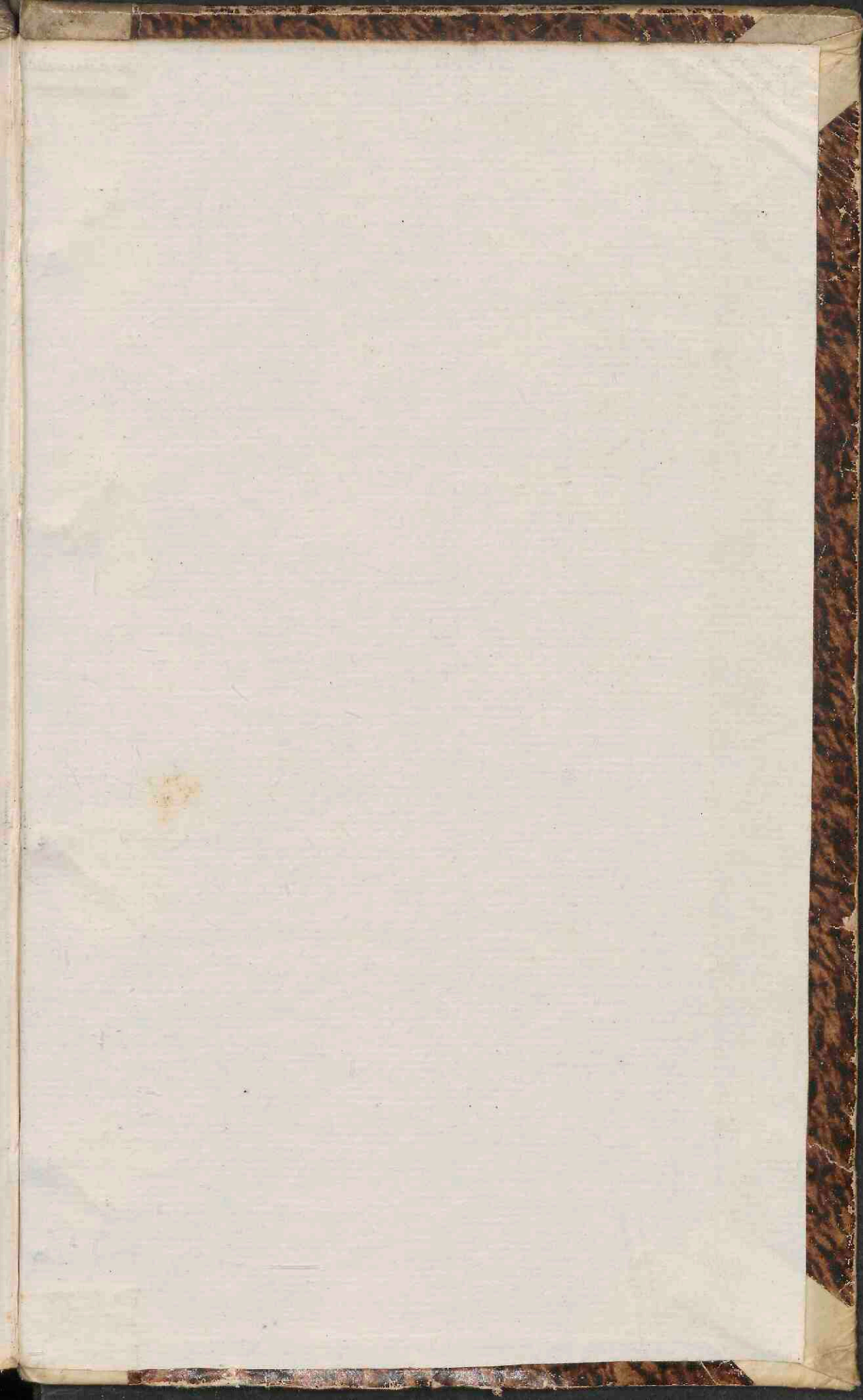
178. *Phlegmaria* *phlegmaria* (L.) (L.)
L. 178. *Phlegmaria* *phlegmaria* (L.) (L.)

DISS

RHE